

„ХВАЩАМ ДНЕС ПЕРОТО С НЕОПИСУЕМА РАДОСТ...“

*Вести от Свиленградския край на страниците
на възрожденския печат*

Златка Михайлова

Пъстра картина от народния живот са съхранили българските възрожденски вестници, издавани в Цариград. Както посочва проф. Илия Тодев, в тях „силно преобладават материалите, които описват най-вече българските борби за национална култура и Църква. Българският народ иска не само модернизация на просветата, стопанството, обществения живот. Българите искат държавно-политическа независимост, те желаят да се освободят от турското владичество, да възстановят своята държавност и да влязат в крак с останалите европейски народи“.

Следва да се припомни, пише още проф. Илия Тодев, че независимо от неблагоприятните обстоятелства, тракийските българи успяват да запишат важни страници във възрожденската ни история. Те не само участват според силите си в Църковния въпрос, но излъчват и първия български екзарх – Антим I.“

Роден през 1816 г. в Лозенград, Източна Тракия (днес в Турция) със светско име Атанас Чалъков, Антим I е първият български екзарх (от 1872), виден политик и общественик, останал в историята най-вече като борец за независимостта на Българската църква и за засилване на нейната роля като обединител на народа. Негови са думите: „Ще бъда блажен, ако с моята саможертва възкръсне България за нов свободен живот!“

През март 1852 г. „Цариградски вестник“ съобщава: „Българинът Антим от Лозенград проповядва с голямо красноречие в църквите в Измир“. Той вече е завършил образованието си в семинарията на Вселенската патриаршия на остров Халки в Мраморно море. С препоръки, дадени му от Руския колеж в Смирна /Измир/, през 1849 г. заминава за Русия и постъпва в Одеската духовна семинария, а след завършването ѝ – в Московската духовна академия. Дипломира се през 1856 г.

На следващата година „Цариградски вестник“ осведомява чи-

тателите: „Българинът Антим се завръща в Цариград след 6 годишно обучение в Москва...“ През 1857 г. Антим става учител в семинарията на остров Халки по църковна история, църковнославянски и руски език. Там е възведен в архимандритско достойнство. На 25 май 1861 г. е хиротонисан в епископски сан и е назначен за Преславски митрополит. От 1865 г. митрополит Антим е ректор на семинарията в Халки, а през 1868 г. е назначен за Видински митрополит. На 16 февруари 1872 г., след учредяването на Българската екзархия, Видинският митрополит Антим е избран за пръв Български екзарх.

На 23 май 1872 г. гражданите на Свиленград изпращат възторжен поздравителен адрес до Антим I по случай първата му служба като екзарх. „Това бе народното желание, на Вазе е било предопределено да станете кормчия на тоя многострадален кораб. Крайна признателност дължи целият български народ на Ваше Блаженство и особено българите от смесените епархии, от които сме и ний долуподписаните... Не намираме кому да поблагодарим и изразим признателността си, гдето провъзгласихте независимостта на църквата ни. Целуват ви десницата вашите духовни чеда, „“ завършва писмото, публикувано във вестник „Право“.

Възрожденският печат пази ценни страници и за майката на първия български Екзарх – Гена Нейкова. В 1872 г. във вестник „Право“ Иван Найденов публикува в три последователни броя редове, посветени на скромната и достойна българка.

Гена Нейкова е родена през 1778 г. в Татарлар, тогава българско село в Османската империя, в полите на Странджа. Благочестивите родители възпитавали децата си по християнски. Лична сред момите по род и хубост, Бог я предопределил за майка на именит син, покровителствал и я пазил от беди и нещастия, отбелязва „Жизнеописание“-то.

Гена Нейкова била твърде милостива жена, известна с умелото си бабуване, което вършила почти даром 60 години наред. Всички в Лозенград– българи, турци, гърци, цигани, евреи, тичали до дома ѝ и денем, и ношем. На новородените пожелавала да са живи и здрави, да станат учени и почтени. Авторът я описва като остроумна и духовита жена, „с чудна памет и дълбока разумност.“ Без да е учила анатомия, тя познавала човеческия организъм, знаела силата на всяка билка. Силно набожна, споменавала в молитвите си всички чловеци без разлика на вяра и народност. Скърбяла

обаче, че останала безкнижна, сиреч неграмотна. Затова пък ревностно се грижила за учението на сина и дъщеря си. Баба Гена достига достолепната 94-годишна възраст. „Тя ще остане в паметта на народа, жизнеописанието на такива личности нам е необходимо за пример и поучение“, пише вестникът. Пет месеца преди кончината е синът на баба Гена Атанас е вече Антим, приел това име в манастира Каракал в Света гора.

Пак през 1872 г. населението на Свиленград посреща възторжено Панарет Пловдивски, пише притурката на вестник „Турция“. Пловдивският екзархийски митрополит и член на Светия Синод на новоучредената Българска екзархия пътува с влак за Пловдив. „Народът се стече към станцията, за да изяви почитанието си към любимия си архиерей. Гръмливии гласове извикаха да живеят народният ни пастир, учениците пяха приветствена песен. Дядо Панарет благослови народа. Главният учител Вазов / по това време учител в Свиленград/ произнесе кратко слово. Подир малко железницата тръгна, народонаселението се върна в града весело и благодарно,“ завършва дописката.

Десетки страници свидетелстват за грижата на българите за добро образование на български език. „Мустафа пашалийската (Свиленградската) община се нуждае от един добър черковен певец, който при това да бъде и взаимноучител. Нека за споразумение върху заплатата се отнесе до градската община“, гласи кратка обява.

„Зорницата на просвещението започна да огрява българите на матерний език. В махала Гебран се направи нова църква, в която служат на български, доведоха и български учител. Наистина, за да се тури някоя обществено полезна работа в ред, трябва първо да съществува съгласие между хората, а то съществува в Мустафа паша,“ пише дописник. Вестник „Гайда“ на П. Р. Славейков известява, че „Свиленград заяква в българщината. Учителят Христо поп Марков полага големи усилия за успехите на училищата. Средствата са слаби и малки, но желанието е силно и голямо.“

Вестник „Время“ описва годишните изпити и празника Св. Кирил и Методий в Свиленград, посетени от множество народ, включително турци и гърци. Учителят Христо поп Марков изложил ползата от просвещението, последвали многолетствия и песни. Венци укроявали ликовете на народните просветители. Учениците отговаряли на въпроси по история, землеописание, аритметика,

психология, българска история, християнско учение, френски език и така доставили радост на бащите си и на събраните. Драго ни е, г-н редакторе да се похвалим пред публиката... Черквата беше пълна с народ, троица свещеници служиха. След службата влязохме в училището, където се отслужи водосвет“, допълва дописникът.

„Честитете ни, г-не редакторе, читалище, наречено „Звезда“, отвори се в присъствие на целия тукашен народ. Всякой подари по нещо си, да служи като подтик за общото образование на градеца и по селата. Дойдете сега вси ученолюбиви и родолюбиви стари и млади, протегнете своята щедра ръка на това свято и богоугодно дело“, гласят редове от Свиленград във вестник „Македония“ в 1870 г. В юли същата година вестникът допълва: На Петровден в градеца ни пристигна г-жа учителката /Мария Григорова/ и ний бяхме честити, дето се отвори девическото училище. След водосвета учителката прикани жителите да пращат момичетата на училище. В първий ден имахме 50 девизи. Дано бъде и за в бъдеще, дай Боже!“

По Великденските празници през 1875 г. българското братство „Наука“ в Свиленград определило двамина от учителите си да направят изпит в село Белица, тогава в свиленградската кааза. Вестник „Напредък“ пише, че църквата била украсена великолепно, училището – окичено с изрядни зелени венци, и всеки любопитствал да види изпитанието, защото“ другий път не е ставало таквот нещо“. „Службата се извърши от трима свещеници от околните села, извърши се отвън водосвет“, продължава дописникът. Последвало слово за ползата от науката и сведения за отечествена-та история. Учениците били изпитани, после изпели песен и получили награди. На хорото момите се наловили до момците, всички окичени със зелени чемширени китки на главата.

Страниците са съхранили и факти за първото представление на „Многострадалната Геновева“ в Свиленград. „Този нравствений народен театър е училище за народа. Ползата от представлението е за братство „Наука“, което издържа учители в някои погърчени села и учителка в града. Театърът ще се повтори, защото зрителите пожелаха да се играе пак“, осведомява вестник „Напредък“.

Колоритно е описанието на събор в село Левка, отстоящо на два часа пеш от Свиленград. Преди 150 години списание „Читалище“, сред чиито редактори е и П.Р. Славейков, помества следните редове: „Доплаква се на човек от радост, като гледа как добре

са опазени старите български обичаи. Онези здрави българки, в народни одежди, като тропнаха на твърдата отгъпкана земя на хорището, като че цело село разтреперва. Дрехите на тукашните българки ми се видеха много по-приятни и от най-скъпата мантия на цариградските кокони... полите на сукманите бяха ушарени много изгледно с разни бои, косите им оплетени на 40-50 дялове, които си висяха по шарения им сукман като златни змийчета“, изброява анонимният дописник.

Любопитна е новината отпреди 160 години в „Цариградски вестник“, че в Свиленград сгодените българи не бързали да се женят. За да понапълни кесията си обаче, Одринският епископ Хрисант ги принуждавал да побързат да застанат пред олтара.

Според общоприетите обичаи в онези времена младите трябвало да стоят сгодени най-много шест месеца. Само в случай, че „момъкът се намира по търговия в други външни градове, времето до венчаванието им може да се продължи до една година“. Сгодявките трябвало да са в присъствието на родителите и на свещеник, да стават в един ден, за да не се влиза в излишни разходи. Добре е да не бъде момчето по-малко от 20 години, а момичето – от 16, гласяли препоръките.

В Мустафа паша обаче ходели три години сгодени, и в това време годеникът отивал сегиз-тогиз при годеницата си. И този „лош обичай“ дал повод на епископа да ги притеснява да се женят, тъй като от всяка сватба той вземал такса 50 гроша. Дописникът описва как останал да преношува в Мустафа паша, но навсякъде се чували „пискания от гайди“, които показвали, че местните жители са „обладани от чрезмерна радост“. На сутринта станало ясно, че е дошла заповед за женитби и много сватби ставали по едно и също време. Една сватба излизала най-малко три хиляди гроша. Хората, които нямали пари, разпродавали и воловете си, та да изпълнят владишката заповед. Надявали се годината да е добра за пашкулите, за да си покрият разноските. Някои „человеци от мустафапашанлийските села“ отишли в Одрин, та епископ Хрисант да им опрости да се женят другата зима. А той даже не ги пуснал да стъпят в митрополията. „Бедни, бедни българи, що ви е дошло на глава“, възкликва авторът.

Редом с новините за църковния живот, училищата и празниците, безименните автори във вестника споделят и делнични неща. „Всяка година Марица прави като Нил наводнения доста големи, и

тази година пак е причинила пакости на близните свиленградски каази“, оплаква се дописник на вестник „Напредък“. „Всичко това ви разказах кратко, защото работата не ме оставя. Тука хората почти всички хранят буби за коприна, па и аз се занимавам с тях. Друг път повече, защото времето също пролетно ме гони на полето, което се чернее от хора да орат и пеят“, обещава спомоществувател. Училищното настоятелство в Свиленград пък свойски се обръща към П. Р. Славейков: „Голямо чудо ни се видя, бае Петко, гдето девойчетата ни са толкова напреднали в девическото училище“.

„Желая много градецът ни да се яви пред света... С неописана радост хващам днес перото да направя едно малко описание, четем още в пожелтелите страници. „Четем с голяма охота и жадност“, пишат читатели до вестник „Съветник“. А група тракийски българи поръчват на вестник „Народност: „Отворете журналите на просвещена Европа за решението на нашата съдба“.

Такива са били автентичните новини от Свиленградския край, откъдето чрез печата приканвали и останалите български общини в Одринската епархия да вземат мерки за закрепване на българщината. „За въстания не може да се пише във вестник, печатан в османската столица“, отбелязва изследователят Борислав Гърдев.

„Думата „свобода“ не се допускаше. Никакво загатване за народни възжеления и народни идеали не се позволяваше,“ пише през 1920 г Иван Вазов в спомените си „Нашият печат в турско време“. „Писачът трябваше най-внимателно да бди над перото си, за да не изтърве някоя мисъл или дума, които би се счели престъпни от властта. Помня, че веднаж бяха спрели за няколко време един вестник, задето бе споменал думата „комета“, понеже цензурата беше я взела за „комита“... При тия тежки условия живееше тогава нашият печат. Той тихомълком, безшумно, прикрито вършеше своята велика роля на народен будител“, е оценката на народния поет.

* * *

По време на Възраждането 107 български вестника и друга периодика се печатат в 15 града, четири от които в Османската империя: Цариград, Смирна, Одрин и Солун. Там се печатат общо 38 вестника. Най-много вестници излизат в Цариград, сред които са „Македония“ и „Гайда“ на Петко Р. Славейков. Поради икономически причини животът на повечето издания е краткотраен – 1-2 години.

Рекордър е „Цариградски вестник“, основан от Иван Богоров.. Той е първият и единствен български седмичник, който излиза в столицата на Османската империя всяка събота в продължение на почти 14 години. Осведомявал своите читатели за новините от света, за събитията в империята и в българските земи. В подлистниците му нашите предци прочели за първи път и „Чудесите на Робинзон Крузо“ на Даниел Дефо.

В Одрин от 1867 до 1877 г. е излизал вилаетският вестник „Едирне“. Редактор на българската част на официоза е бил Стоян П. Джансзоз, възрожденски просветен деец, журналист и преводач.

Периодичният печат от епохата на Възраждането остава в летописа като трибуна на стремежа на българите за нова просвета и култура, за независима църква и свободна държава, за човешки свободи и равенство.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. „Тракийските българи във възрожденския периодичен печат.“ – сборник с материали за българската възрожденска история. Част 1-2. Редактор Илия Тодев. Институт за исторически изследвания-БАН, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, 2014, 2015.

2. Панайотов Филип, „Вестници и вестникари“, Издателство „Захарий Стоянов“, София, 2007

3. Вазов Иван, Събрани съчинения, Издателство „Български писател“, София, 1974-1979

4. Pravoslavieto.com

5. liternet.bg